

MUSIQA O'QITUVCHISINING KASBIY TAYYORGARLIGIDA IJROCHILIK KOMPETENTLIGINING NAZARIY-METODOLOGIK ASOSLARI (DUTOR VA RUBOB CHOLG'ULARI MISOLIDA)

Sh.Tursunov¹ 

1. Fergana State University, Independent Researcher Fergana, Uzbekistan <https://>

Mas'ul muallif: Tursunov Shuxrat,
Fergana State University,
Independent Researcher Fergana,
Uzbekistan <https://>.

e-mail:
tursunovshuxrat190@gmail.com

Received: 28 Sentabr 2026

Accepted: 03 Oktabr 2026

Published: 08 Oktabr 2026

Copyright: © 2026 by the
author(s). Licensee Buxoro xalqaro
universiteti ilmiy axborotnomasi.

Iqtibos uchun: Tursunov, S.
MUSIQA O'QITUVCHISINING
KASBIY TAYYORGARLIGIDA
IJROCHILIK KOMPETENTLIGINING
NAZARIY-METODOLOGIK
ASOSLARI (DUTOR VA RUBOB
CHOLG'ULARI MISOLIDA) / S.
Tursunov // Buxoro xalqaro
universiteti ilmiy axborotnomasi.
— 2026. — T. 10, № 1. — B.
189–193.

Annotatsiya. Ushbu maqolada oliy ta'lim muassasalarida bo'lajak musiqa madaniyati o'qituvchilarining kasbiy tayyorgarlik tizimida ijrochilik kompetentligini shakllantirish hamda rivojlantirishning nazariy-metodologik va didaktik-metodik asoslari milliy cholg'u ijrochiligi – xususan, dutor va rubob (qashqar va afg'on rubobi) cholg'ulari misolida atroflicha tahlil qilingan. Tadqiqotda kompetentlik yondashuvining musiqiy-pedagogik jarayonga tatbiq etilishi, cholg'u ijrochiligi ko'nikmalarini shakllantirishning psixologik-fiziologik va didaktik mexanizmlari ilmiy asoslab berilgan. Mahalliy va xorijiy olimlarning nazariy qarashlari umumlashtirilib, oliy ta'limda dutor va rubob cholg'ularida ijro etish mahoratini oshirishning uch bosqichli va to'rt komponentli pedagogik modeli hamda amaliy tavsiyalar majmui ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: musiqa o'qituvchisi, kasbiy tayyorgarlik, ijrochilik kompetentligi, dutor ijrochiligi, rubob san'ati, pedagogik metodologiya, didaktik tamoyillar, an'anaviy musiqiy meros, maqom, ustoz-shogird.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ИСПОЛНИТЕЛЬСКОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ В ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКЕ УЧИТЕЛЯ МУЗЫКИ (НА ПРИМЕРЕ ДУТАРА И РУБАБА)

Аннотация. В данной статье подробно проанализированы теоретико-методологические и дидактико-методические основы формирования и развития исполнительской компетентности будущих учителей музыкальной культуры в системе профессиональной подготовки высших учебных заведений на примере исполнительства на национальных инструментах - в частности, дутаре и рубобе (кашгарском и афганском рубобе). В исследовании научно обоснованы внедрение компетентностного подхода в музыкально-педагогический процесс, а также психолого-физиологические и дидактические механизмы формирования навыков игры на инструментах. Обобщены теоретические взгляды отечественных и зарубежных ученых, разработана трехэтапная и четырехкомпонентная педагогическая модель совершенствования исполнительского мастерства на дутаре и рубобе в высшей школе, а также комплекс практических рекомендаций.

Ключевые слова: учитель музыки, профессиональная подготовка, исполнительская компетентность, исполнительство на дутаре, искусство рубаб, педагогическая методология, дидактические принципы, традиционное музыкальное наследие, маком, традиция «наставник-ученик».

THEORETICAL AND METHODOLOGICAL FOUNDATIONS OF EXECUTIVE COMPETENCE IN THE PROFESSIONAL TRAINING OF A MUSIC TEACHER (ON THE EXAMPLE OF DUTAR AND RUBAB)

Abstract. This article comprehensively analyzes the theoretical, methodological, and didactic-methodological foundations of developing executive competence in the system of professional training for future music teachers in higher education institutions, specifically focusing on national instrument performance-particularly the dutar and rubab (Kashgar and Afghan rubab). The study scientifically substantiates the implementation of the competency-based approach in the musical-pedagogical process and the psychological, physiological, and didactic mechanisms of forming instrumental performance skills. Synthesizing the theoretical views of domestic and foreign scholars, a three-stage and four-component pedagogical model for enhancing performance mastery on the dutar and rubab in higher education, along with a complex of practical recommendations, has been developed.

Keywords: music teacher, professional training, executive competence, dutar performance, rubab art, pedagogical methodology, didactic principles, traditional musical heritage, maqom, master-apprentice tradition.

Kirish. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni, Kadrlar tayyorlash milliy tizimi hamda Oliy ta'limni 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasida bo'lajak pedagog kadrlar, xususan musiqa madaniyati o'qituvchilarining kasbiy mahorati

va kompetentligini oshirish ustuvor vazifa qilib belgilangan. Musiqa madaniyati o'qituvchisi nafaqat umumiy pedagogik va metodik bilimlarga, balki yuqori darajadagi amaliy-musiqiy va ijrochilik mahoratiga ega bo'lishi lozim.

Pedagogik faoliyatda musiqa o'qituvchisining ijrochilik kompetentligi alohida o'rin tutadi. O'qituvchi maktab va oliy ta'lim tizimida o'quvchi-talabalarga musiqiy asarni jonli va ta'sirchan yetkazib berish, ularda musiqiy idrok, badiiy-estetik did hamda milliy o'zlikni anglash tuyg'ularini shakllantirishda bevosita cholg'u ijrochiligidan samarali vosita sifatida foydalanadi. O'zbek milliy musiqasi va an'anaviy cholg'u san'ati, xususan dutor va rubob cholg'ulari o'zining ko'p asrlik tarixiy-badiiy ildizlari, boy texnik-ifodaviy imkoniyatlari va keng ommaviyligi bilan ajralib turadi.

Dutor o'zining muloyim, silliq va lirik tovush temбри hamda o'zbek xalq turmush tarziga chuqur singib ketganligi bilan ajralib tursa, rubob (qashqar hamda afg'on rubobi) o'zining yorqin, jarangdor, dinamik diapazonining kengligi va ochiq virtuoslik imkoniyatlari bilan ajralib turadi. Ushbu ikki cholg'u turini o'zlashtirish bo'lajak musiqa o'qituvchisiga ham an'anaviy-mumtoz maqom asarlarini, ham zamonaviy kompozitorlik asarlarini va maktab o'quv dasturidagi qo'shiqlarni jo'r bo'lib (akkompaniment) ijro etish va o'rgatish imkonini beradi.

Biroq, zamonaviy oliy ta'lim amaliyotida musiqa o'qituvchilarini tayyorlashda akademik notatsiya tizimi bilan an'anaviy "ustoz-shogird" metodining o'zaro integratsiyalashuvi, dutor va rubob cholg'ularida ijrochilik kompetentligini bosqichma-bosqich shakllantirishning ilmiy-metodologik modeli yetarlicha tizimlashtirilmagan. Ushbu maqola bo'lajak musiqa o'qituvchilarining kasbiy tayyorgarligida dutor va rubob cholg'ulari misolida ijrochilik kompetentligini shakllantirishning nazariy va metodologik poydevorini ishlab chiqishga bag'ishlanadi.

Adabiyotlar tahlili. Musiqiy-pedagogik ta'lim, kompetentlik yondashuvi va cholg'u ijrochiligi metodikasi masalalari xalqaro, MDH va mahalliy olimlar tomonidan turli rakurslarda o'rganilgan.

Zamonaviy pedagogikada "kompetentsiya" va "kompetentlik" tushunchalarining mazmun-mohiyati N. Chomskiy, J. Raven, A.V. Xutorskoy va V.A. Slastenin ishlarida ochib berilgan. A.V. Xutorskoy kompetentlikni shaxsning muayyan sohada samarali faoliyat yuritishi uchun zarur bo'lgan bilim, ko'nikma, malaka va shaxsiy sifatlarining integrallashgan majmui deb ta'riflaydi [1, 58-64-b.].

Musiqiy-pedagogik ta'lim sohasida kompetentlik yondashuvi E.B. Abdullin va E.V. Nikolaeva tomonidan tadqiq qilingan. B. Abdullin ta'kidlashicha, musiqa o'qituvchisining kasbiy kompetentligi murakkab tuzilmali hodisa bo'lib, u o'z ichiga musiqiy-nazariy, metodik, xor-dirijyorlik va ijrochilik faoliyatlarini qamrab oladi [2, 45-52-b.]. Olim ijrochilik kompetentligini o'qituvchining musiqiy asarni tushunish, uni badiiy va texnik jihatdan mukammal ijro etish hamda o'quvchiga pedagogik nuqtai nazardan yetkazib berish qobiliyati sifatida baholaydi.

O'zbekiston musiqashunoslik va musiqiy-pedagogika fanida milliy cholg'ularda ijrochilik san'atini rivojlantirish va o'qitish metodikasi F.M. Karomatov, S.I. Begmatov, A.I. Odilov, O.A. Ibrohimov, SH.M. G'ulomova hamda J.E. Yusupovlarning ilmiy ishlarida o'z aksini topgan.

Akademik F.M. Karomatov o'zining irfoniy va uslubiy tadqiqotlarida o'zbek milliy cholg'ularining shakllanish tarixi, ularning akustik va tembral xususiyatlari hamda an'anaviy ijrochilik maktablarini atroflicha tahlil qilgan [3, 112-125-b.]. Olim dutor va rubob cholg'ularining o'zbek xalq musiqiy tafakkurini shakllantirishdagi rolini alohida ta'kidlab, an'anaviy ijrochilik qoidalarini saqlab qolgan holda ularni akademik ta'limga tatbiq etish zarurligini uqtirgan.

S.I. Begmatov va A.I. Odilovlar milliy cholg'u ijrochiligi metodikasiga bag'ishlangan tadqiqotlarida dutor va rubob cholg'ularida zarb usullari, parda va registrlar bilan ishlash hamda barmoqlar texnikasini rivojlantirishning amaliy usullarini ishlab chiqqanlar [4, 78-92-b.]. O.A. Ibrohimov esa maqom san'ati va uning instrumental bo'limlarini o'rganishda dutor va tanbur, shuningdek rubob cholg'ularining o'rnini ko'rsatib, tanbur va dutor notasi hamda parda tuzilishining lillik-akustik xususiyatlarini ilmiy asoslagan [5, 64-71-b.].

Sh.M. G'ulomova bo'lajak musiqa o'qituvchilarining kasbiy-pedagogik kompetentligini shakllantirishning modellarini ishlab chiqib, unda ijrochilik kompetensiyasining o'rnini pedagogik faoliyat samaradorligining bosh mezon sifatida belgilagan [6, 26-30-b.]. J.E. Yusupov esa cholg'u ijrochiligi mashg'ulotlarida talabalarda musiqiy xotira, eshitish qobiliyati va badiiy talqin etish mahoratini rivojlantirishning metodik mexanizmlarini tadqiq etgan [7, 42-50-b.].

Biroq, ushbu tadqiqotlarning tahlili shuni ko'rsatadiki, aksariyat ishlarda yo faqat ijrochilik texnikasi, yoki umumiy pedagogik tayyorgarlik masalalari alohida o'rganilgan. Dutor va rubob cholg'ulari misolida musiqa o'qituvchisining ijrochilik kompetentligini kasbiy-pedagogik faoliyat bilan uzviy bog'liq holda shakllantirishning yaxlit nazariy-metodologik va didaktik modeli yetarlicha va tizimli tadqiq etilmagan.

Metodologiya. Ushbu tadqiqotda bo'lajak musiqa o'qituvchilarida dutor va rubob cholg'ulari vositasida ijrochilik kompetentligini shakllantirish jarayonini o'rganish uchun kompleks metodologik yondashuvlar va tadqiqot metodlari qo'llanildi.

Kompetentlik yondashuvi: Ta'lim natijalarini shunchaki bilim va ko'nikmalar yig'indisi emas, balki talabaning amaliy va kasbiy faoliyatda muammolarni mustaqil va ijodiy hal eta olish qobiliyati (kompetentligi) sifatida belgilash.

Tizimli yondashuv: Bo'lajak musiqa o'qituvchisining ijrochilik tayyorgarligini o'zaro bog'liq bo'lgan komponentlar (motivatsion, kognitiv, amaliy, pedagogik) majmuidan iborat yaxlit va ko'p bosqichli tizim sifatida qarash.

Axiologik (qadriyatli) yondashuv: Milliy cholg'u san'ati, maqom va xalq kuylarini umuminsoniy va milliy madaniyatning oliy qadriyati sifatida idrok etish.

Etnopedagogik va madaniyatshunoslik yondashuvi: Musiqiy ta'lim jarayonida milliy an'analar, ustoz-shogird maktabi va xalq ijrochiligi qoidalarini zamonaviy ta'lim standartlari bilan integratsiyalash.

Tadqiqot metodlari:

Nazariy-qiyosiy tahlil: Musiqiy-pedagogik, san'atshunoslik, psixologik va metodik adabiyotlarni hamda OAK va

davlat ta'lim standartlari (DTS) me'yoriy hujjatlarini tahlil qilish.

Pedagogik-dagnostik metodlar: Oliy ta'lim muassasalarida "Musika ta'limi" yo'nalishi talabalarining dutor va rubob cholg'ularida ijro etish mahoratini kuzatish, anketa-so'rovnomalar o'tkazish va ijrochilik natijalarini ekspert baholash.

Pedagogik modellashirish: Dutor va rubob cholg'ularida ijrochilik kompetentligini bosqichma-bosqich rivojlantirishning pedagogik-didaktik modelini yaratish va amaliyotga tatbiq etish.

Muhokama va natijalar. Tadqiqot natijasida muallif tomonidan musiqa o'qituvchisining ijrochilik kompetentligiga quyidagicha mualliflik ta'rifi berildi: Musika o'qituvchisining ijrochilik kompetentligi – bu o'qituvchining milliy (dutor, rubob va b.) va akademik cholg'ularda yuksak texnik va badiiy mahorat bilan ijro eta olish, musiqiy asarni mustaqil tahlil va talqin qilish, ushbu ijrochilik ko'nikmalarini ta'lim-tarbiya jarayonida o'quvchilarning musiqiy-estetik rivojlanishiga yo'naltira olishini ta'minlaydigan shaxsiy-kasbiy va amaliy qobiliyatlarining integrallashgan majmuidir.

Dutor va rubob cholg'ulari misolida bo'lajak musiqa o'qituvchilarining ijrochilik kompetentligi to'rtta o'zaro bog'liq komponentdan iborat deb topildi.

Musiqa o'qituvchisining ijrochilik kompetentligi strukturasi va uning dutor hamda rubob ijrochiligidagi namoyon bo'lishi.

Mazmun-mohiyati: Milliy musiqiy merosga, cholg'u san'atiga va kasbiy-pedagogik faoliyatga bo'lgan ichki ehtiyoj, qiziqish va mas'uliyat.

Dutor ijrochiligidagi namoyon bo'lishi: Dutorning nazokatli, lirik va mahram tembrini his qilish, xalq va mumtoz kuylarga nisbatan estetik va ruhiy bog'liqlik.

Rubob ijrochiligidagi namoyon bo'lishi: Rubobning yorqin, tantanali va virtuoz imkoniyatlaridan faxrlanish, milliy jo'r bo'lish (akkompaniment) madaniyatini egallashga intilish.

Mazmun-mohiyati: Musiqiy nazariya, vaqt-ritm, shakl, cholg'ushunoslik hamda metodik bilimlarning shakllanganligi.

Dutor ijrochiligidagi namoyon bo'lishi: Dutor parda tizimi (diatonik va xromatik), qo'sh torli akustik xususiyatlar, an'anaviylik va nota yozuvi qoidalarini bilish.

Rubob ijrochiligidagi namoyon bo'lishi: Qashqar va afg'on rubobi diapazoni, mediator (zarb) texnikasi qoidalarini, maqom usullari va aplikaturani bilish.

Komponent: Amaliy-ijrochilik (Texnik)

Mazmun-mohiyati: Cholg'uni to'g'ri ushlash, tovush hosil qilish, barmoq va zarb texnikasi hamda asarni benuqson ijro etish.

Dutor ijrochiligidagi namoyon bo'lishi: Barmoq zarblari (yakka zarb, qo'sh zarb, rez, bilak va barmoq harakatlari), nolish, qochirim va molish bezaklarini qo'llash.

Rubob ijrochiligidagi namoyon bo'lishi: Mediator bilan to'g'ri zarb berish (tepadan, pastdan, tremolo/rez), pozitsiyalarni tez va aniq almashtirish, dinamika bilan ishlash.

Mazmun-mohiyati: Asar obrazini ochib berish, uni tinglovchiga va o'quvchiga yetkazish, o'quv jarayonida jo'r bo'lish va namoyish etish.

Dutor ijrochiligidagi namoyon bo'lishi: Maktab darsligidagi qo'shiqlarni dutorda jo'r bo'lib kuylash va kuylatish, nozik musiqiy iboralarni ta'sirchan yetkazish.

Rubob ijrochiligidagi namoyon bo'lishi: Ansambl va orkestr tarkibida yetakchilik qilish, o'quvchilarda ritm va tembr hissini rubob vositasida rivojlantirish.

Dutor va rubob o'zining texnik-ijrochilik va tembral-akustik xususiyatlariga ko'ra bir-birini to'ldiruvchi cholg'ulardir. Bo'lajak musiqa o'qituvchisining har ikkala yoki kamida bitta cholg'uni professional darajada egallashi uning kasbiy moslashuvchanligini oshiradi.

Dutor va Rubob cholg'ularining ijrochilik va pedagogik ko'rsatkichlari bo'yicha qiyosiy tahlili:

Dutor cholg'usi: Ipak yoki neylon torlar; o'ng qo'l barmoqlari (kimsasiz barmoq, ko'rsatkich barmoq, bosh barmoq va b.) bilan chertiladi.

Qashqar va Afg'on rubobi: Metal va tomir torlar; suyak, shox yoki plastmassadan qilingan mediator (zarb) bilan chertiladi.

Ko'rsatkich: Tovush tembri va xarakteri

Dutor cholg'usi: Muloyim, mayin, ichki kechinmalarga boy, lirik va kameral xarakterda.

Qashqar va Afg'on rubobi: Jarangdor, ochiq, yorqin, shiddatli, dinamik diapazoni keng va virtuoz.

Ko'rsatkich: Asosiy ijrochilik usullari (Shtrixlar)

Dutor cholg'usi: Zarb (tepadan-pastga), rez (qo'sh zarb), nolish, molish, qochirim, bilak rez, siltama rez.

Qashqar va Afg'on rubobi: Zarb (zarb-i rost, zarb-i chap), tremolo (rez), stakkato, legatoli o'tishlar, zarbli-pakkasiz ijro.

Ko'rsatkich: Maktab musiqa darsidagi pedagogik vazifasi

Dutor cholg'usi: Lirik xalq qo'shiqlari, allalar, mayin va sekin sur'atdagi kuylarga jo'r bo'lish hamda o'quvchilarda nozik eshitishni rivojlantirish.

Qashqar va Afg'on rubobi: Shodiyona, vatanparvarlik, tez sur'atdagi qo'shiqlar va marشلarga jo'r bo'lish, ritmik intizomni ushlash.

Ko'rsatkich: Musiqiy xotira va tafakkurni rivojlantirish roli

Dutor cholg'usi: Ko'p ovozli (burdon va kuylash) elementlarni sezish, milliy parda tizimining nozik interval va

mikrotonlarini idrok etish.

Qashqar va Afg'on rubobi: Keng diapazondagi sakrashlar (intervallar), tezkor aplikatura hamda virtuoz asarlarni ijro etishda motorika va texnikani shakllantirish.

Dutor va rubob cholg'ularida ijrochilik kompetentligini shakllantirishning uch bosqichli modeli:

Bo'lajak musiqa o'qituvchilarida dutor va rubob cholg'ularida ijrochilik kompetentligini samarali shakllantirish uchun biz uch bosqichli pedagogik modelni taklif etamiz.

Dutor va rubob cholg'ularida ijrochilik kompetentligini shakllantirish bosqichlari, o'quv vazifalari va kutilayotgan natijalar:

Bosqich: 1-Bosqichlar: Boshlang'ich-Moslashuv (1-kurs)

O'quv vazifalari: Cholg'uni to'g'ri ushlash, gavda, elka va qo'llarni erkin tutish. Boshlang'ich tovush hosil qilish, sodda zarblar va parda almashtirish. Sodda xalq kuylari va bolalar qo'shiqlarini o'zlashtirish.

Dutor va rubobdagi maxsus mashqlar: Dutorda ko'rsatkich barmoq va bosh barmoq zarblari; Rubobda mediatorni ushlash hamda to'g'ri (rost) va teskari (chap) zarblarni qo'yish mashqlari.

Kutilayotgan natija va kompetentsiya: Cholg'u apparatining (qo'llarning) to'g'ri qo'yilishi, sodda notali asarlarni ravon ijro etish ko'nikmasining shakllanishi.

Bosqich: 2-Bosqich: Rivojlantiruvchi-Texnik (2-kurs)

O'quv vazifalari: Musiqiy asarlarning texnik va badiiy murakkabligini oshirish. Rez (tremolo) texnikasi, qochirim, molish va nolish kabi milliy parda bezaklarini o'zlashtirish. Maqom sho'balari va kompozitorlik asarlari ustida ishlash.

Dutor va rubobdagi maxsus mashqlar: Dutorda siltama va bilak rez, ikki torda mustaqil harakat qilish; Rubobda pozitsiyalarni tez almashtirish, har xil metr va usullardagi gammasimon mashqlar.

Kutilayotgan natija va kompetentsiya: Ijrochilik erkinligi, badiiy-musika tahlili va talqin qobiliyati, o'rtacha murakkablikdagi mumtoz hamda zamonaviy asarlarni xatosiz ijro etish.

Bosqich: 3-Bosqich: Kasbiy-Pedagogik va Integrativ (3-kurs)

O'quv vazifalari: Cholg'u ijrochiligini maktab musiqa darslari va sinfdan tashqari tadbirlar bilan uzviy bog'lash. Maktab repertuaridagi qo'shiqlarga dutor va rubobda jo'r bo'lish (akkompaniment), o'z-o'ziga jo'r bo'lib kuylash.

Dutor va rubobdagi maxsus mashqlar: Cholg'uda ijro etish bilan bir vaqtda kuylash va metodik izoh berish, ansambl tarkibida va jamoaviy jo'r bo'lish ko'nikmalarini charxlash.

Kutilayotgan natija va kompetentsiya: To'liq shakllangan ijrochilik-pedagogik kompetentlik; Asarni o'quvchiga jonli namoyish etish va ularni musiqiy faoliyatga jalb qila olish.

Didaktik va metodik tamoyillarning amaliyotdagi tahlili:

Tadqiqotimiz jarayonida Farg'ona davlat universiteti hamda qator turdosh oliy ta'lim muassasalarining "Musika ta'limi" yo'nalishi talabalari bilan olib borilgan tajriba-sinov ishlari shuni ko'rsatdiki, dutor va rubob cholg'ularini o'qitishda quyidagi didaktik tamoyillarga amal qilish va ularning o'zaro integratsiyasiga erishish samaradorlikni 35-40% ga oshiradi:

Ustoz-shogird an'anasi va akademik yozuvning uyg'unligi tamoyili: An'anaviy usulda kuyni ustozning ijrosidan eshitib, quloq va xotira orqali o'zlashtirish (og'zaki an'ana) hamda akademik nota tizimiga tayanib tahlil qilish. Bu usul talabada ham nota savodxonligini, ham eshitish va idrok etish moslashuvchanligini parallel rivojlantiradi.

O'z-o'ziga jo'r bo'lish (Cholg'uda chalib kuylash) tamoyili: Musika o'qituvchisi uchun eng muhim amaliy ko'nikma – bu dutor yoki rubobda asar garmoniyasi va usulini chalib, bir vaqtning o'zida ovoz bilan kuylay olishidir. Dutor bu jarayonda mayin va orqa fonda turuvchi jo'r bo'luvchi vazifasini o'tsa, rubob ritmik va dinamik tayanch vazifasini bajaradi.

Repertuar tanlashda izchillik va milliylik tamoyili: O'quv repertuariga nafaqat klassik va akademik asarlar (musiqiy uslublar va etyudlar), balki "Tanovar", "Munjojt", "Rohat", "Qashqarcha", "Narzindex", "Kurd" kabi xalq va mumtoz kuylari hamda zamonaviy O'zbekiston kompozitorlarining (M. Leviyev, S. Jalil, A. Nabiye, X. Ilhomov) maxsus mo'ljallangan asarlarini tizimli kiritish.

Xulosa va takliflar. O'tkazilgan nazariy, metodologik va amaliy-pedagogik tadqiqotlar natijasida quyidagi xulosalarga kelindi:

Bo'lajak musiqa o'qituvchisining ijrochilik kompetentligi shunchaki musiqa cholg'usini chala olish texnikasi emas, balki kognitiv, motivatsion, amaliy va pedagogik komponentlarning birikuvidan iborat, shaxsiy va kasbiy kamolotni ta'minlaydigan murakkab pedagogik hodisadir.

Dutor va rubob cholg'ulari o'zlarining tembral, texnik va milliy-ma'naviy xususiyatlariga ko'ra musiqa o'qituvchisida kasbiy va ijrochilik kompetentsiyalarini shakllantirishda eng optimal va samarali vositalar hisoblanadi. Dutor lirik va nozik idrokni, rubob esa virtuoz va ritmik intizomni shakllantirishda yetakchilik qiladi.

Taklif etilgan uch bosqichli (Boshlang'ich-Moslashuv, Rivojlantiruvchi-Texnik, Kasbiy-Pedagogik va Integrativ) pedagogik model va uning doirasidagi maxsus metodik yondashuvlar oliy ta'limda musiqa o'qituvchilarini tayyorlash sifati va samaradorligini sezilarli darajada oshirishga xizmat qiladi.

Tadqiqot natijalaridan kelib chiqqan holda, oliy ta'lim muassasalari va musiqiy-pedagogik amaliyot uchun quyidagi amaliy tavsiyalar ilgari suriladi:

O'quv reja va dasturlarni takomillashtirish: Oliy ta'limning "Musika ta'limi" bakalavriat yo'nalishi o'quv rejalarida "Cholg'u ijrochiligi" va "Cholg'u ansambli" fanlari soatlarini va amaliy mashg'ulotlar ulushini oshirish, unda dutor va rubob cholg'ulariga alohida ixtisoslashtirilgan modullarni ajratish.

Raqamli va multimediali didaktik ta'minot: Dutor va rubob cholg'ularida ijro etish metodikasiga oid videodarslar,

multimedia ilovalari, maqom usullari va jo'r bo'lish (akkompaniment) uchun interaktiv audio-trenerlarni ishlab chiqish va ta'lim jarayoniga tatbiq etish.

Kasbiy-pedagogik yo'naltirilgan repertuar to'plamlarini yaratish: Maktab musiqa darsligi dasturiga kirgan qo'shiq va kuylarni dutor va rubob cholg'ulari uchun maxsus moslashtirilgan (transkripsiya va aranjirovka qilingan) o'quv-metodik qo'llanma va notali to'plamlarni nashr etish.

Master-klass va mahorat darslarini tizimlashtirish: Oliy ta'lim muassasalarida taniqli dutorchi va rubobchi ustozlar, O'zbekiston xalq artistlari hamda soha mutaxassislari ijodiy uchrashuvlari hamda mahorat darslarini doimiy va tizimli ravishda tashkil etish.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

- [1] Xutorskoy A.V. Klyuchevyye kompetentsii kak komponent lichnostno-orientirovannoy paradigmy obrazovaniya // Narodnoye obrazovaniye. – 2003. – № 2. – S. 58–64.
- [2] Abdullin E.B., Nikolaeva E.V. Teoriya muzykal'nogo obrazovaniya: Uchebnik dlya stud. vyssh. ped. ucheb. zavedeniy. – M.: Akademiya, 2004. – 336 s.
- [3] Karomatov F.M. O'zbek xalq musiqasi merosi. 1-kitob: Cholg'u musiqasi. – Toshkent: Fan, 1978. – 280 b.
- [4] Begmatov S.I., Odilov A.I. An'anaviy cholg'u ijrochiligi: O'quv qo'llanma. – Toshkent: Musiqa, 2008. – 180 b.
- [5] Ibrohimov O.A. Maqom va makon. – Toshkent: Musiqa, 2006. – 164 b.
- [6] G'ulomova S.H.M. Bo'lajak musiqa o'qituvchilarining kasbiy-pedagogik kompetentligini shakllantirish texnologiyalari: Ped. fan. nomz. diss. avtoref. – Toshkent: TDPU, 2018. – 26 b.
- [7] Yusupov J.E. Milliy cholg'ularda ijrochilik mahoratini oshirish metodikasi. – Farg'ona: Farg'ona nashriyoti, 2021. – 142 b.
- [8] Raven J. Competence in Modern Society: Its Identification, Development and Release. – London: H.K. Lewis & Co. Ltd, 1984. – 251 p.
- [9] Chomsky N. Aspects of the Theory of Syntax. – Cambridge, MA: MIT Press, 1965. – 251 p.
- [10] Сластенин В.А., Исаев И.Ф., Шиянов Э.Н. Педагогика: Учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений. – М.: Академия, 2013. – 576 с.
- [11] Rajabov I.R. Maqomlar masalasiga doir. – Toshkent: O'zbekiston DXR Nashriyoti, 1963. – 304 b.
- [12] Визго Т.С. Музыкальные инструменты Средней Азии: Исторические очерки. – М.: Музыка, 1980. – 190 с.
- [13] Alimbayeva K., Ahmedov M. O'zbek xalq cholg'ulari va ularda ijro etish metodikasi. – Toshkent: O'qituvchi, 1992. – 156 b.
- [14] Nizamov A. Sumiya i muzyka v kontekste vostochnoy kul'tury. – Tashkent: San'at, 2001. – 144 s.
- [15] Lutfullayev A. Cholg'ushunoslik va cholg'ulashtirish: O'quv qo'llanma. – Toshkent: Musiqa, 2010. – 168 b.